

in the development of theory and practice of Psychological Science; natural sciences, social and socio-cultural background underlying the studies of the human psyche established. The paper examines the trends of the Podillia scholar J. Rolle's ideas that reveal the author's approach toward the study of the human psyche focusing on biological and social factors of human life.

Practice and research efforts made by the Podillia Research Association in the late 19th – early 20th century are investigated. Advocating elements «of public health and public hygiene» among the Podillia population, the Association promoted «social hygiene» as applied research aimed at investigation and disclosure of the causes underlying the most common human diseases, identification of socially determined levels, and quality of human life and health.

The basics and principles of the socio-cultural determination of the human psyche adhered to scientists were given in analysis. The academic work of the Podillia scholars on the specifics of the development of an individual is characterized. The contributions of Podillia scientists toward pedagogical, age and social psychology, mental hygiene, psychology, personality psychology, psychology of creativity and labor, are established.

Key words: Podillia, historical and cultural background, human psyche, natural and scientific approach, social factors, personality.

Отримано: 2.12.2013 р.

УДК 159.947

К.М. Шамлян

Особливості вольової організації особистості студентів

К. М. Шамлян. Особливості вольової організації особистості студентів. У статті наведено результати емпіричного дослідження, метою якого було проаналізувати структуру вольової організації особистості як цілісної системної індивідуально-психологічної характеристики, її зв'язків з цінностями студентів, виділення особливостей вольової організації особистості студентів. Досліджено взаємозв'язки між рівнем вольового розвитку студентів і їхніми оцінками моральних, вольових та інших якостей людини. Виявлено статеві відмінності у структурі вольової організації особистості. Виділено три групи досліджуваних, які відрізняються за структурою вольової особистісної організації.

Ключові слова: вольова організація особистості, вольові властивості, оцінка властивості, наполегливість, самовладання, цілеспрямованість, базальні якості волі, системні якості волі.

К. Н. Шамлян. Особенности волевой организации личности студентов. В статье приведены результаты эмпирического исследования, целью которого было проанализировать структуру волевой организации личности как системной индивидуально-психологической характеристики, её связей с ценностями студентов, выделение особенностей волевой организации личности студентов. Исследованы взаимосвязи между уровнем волевого развития студентов и их оценками моральных, волевых и других качеств человека. Обнаружены половые различия в структуре волевой организации личности. Выделены три группы испытуемых, которые отличаются структурой волевой организации личности.

Ключевые слова: волевая организация личности, волевые свойства, оценка свойства, настойчивость, самообладание, целеустремленность, базальные качества воли, системные качества воли.

Постановка проблеми. Студентська молодь стала справжнім суб'єктом громадсько-політичного життя країни. У боротьбі за гідність і демократичні цінності українські студенти виявили найкращі патерни морально-вольової поведінки: відповідальність і чесність, організованість і сміливість, наполегливість і витримку. Тож важливим завданням психологічних досліджень є вивчення вольового потенціалу молоді, який охоплює широкий спектр психічних процесів, станів і властивостей особистості, її умінь і навичок долати перешкоди на шляху до високої мети, відповідні моральні цінності.

Предметом даного дослідження є вольова організація особистості, яку ми визначаємо як цілісну систему вольових властивостей, закономірно пов'язаних між собою у даного конкретного індивіда.

Вольові властивості сучасні дослідники вважають «найбільш емпіричним» критерієм наявності волі у людини, а їх відсутність тлумачать як показник слабкості волі [1, с. 77]. За В. Селівановим, сила волі – це «ніщо інше, як великий ступінь розвитку всіх проявів вольових властивостей особистості. Людина сильної волі здатна мобілізувати великі зусилля, щоб подолати зовнішні та внутрішні перешкоди» [7, с. 146]. Частоту прояву вольових властивостей в різних видах діяльності та кількість спроб долати труднощі він застосовує в якості емпіричного показника рівня загального вольового розвитку особистості.

Властивості волі досліджували В. Селіванов, А. Висоцький, Д. Ребізов, В. Калін, А. Пуні, П. Рудик, Е. Ільїн, Б. Смірнов. На

теперішній час ґрунтовно вивчені цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність, самостійність, сміливість, рішучість, терплячість, витримка.

Перелічені та інші властивості, які різні автори вважають стійкими особистісними характеристиками вольової активності, відрізняються (а іноді навіть протилежні) за своєю природою, функціями (гальмування чи спонукання, організація чи виконання) та нейродинамічною основою. Доведено, що відмінності у типологічних особливостях нервової системи між людьми зумовлюють, зокрема, різний ступінь розвитку у них таких базальних якостей волі, як сміливість і витримка. В одних випадках типологічний комплекс сприятиме формуванню сміливої, але нестриманої поведінки, в інших – терплячої та обережної.

В останні п'ятнадцять років інтерес до вольової тематики зменшився. Поняття волі, вольової сфери, вольової активності практично зникли з назв дисертаційних досліджень. Проблема волі як самостійного психічного феномену розчиняється у більш загальних темах мотивації, психічної саморегуляції, самоуправління, суб'єктності; зокрема, нерозв'язаним залишається питання волі як системної індивідуально-психологічної характеристики особистості, а також диференційно-психологічний аспект проблеми.

Ми вважаємо, що вольові властивості особистості утворюють цілісну систему, яка визначає рівень її загального вольового розвитку і зумовлює окремі прояви вольової активності в різних ситуаціях. Ступінь розвитку окремих вольових властивостей і структура взаємозв'язків між ними в індивідів, що знаходяться на одному рівні вольового розвитку, можуть бути різними. Дослідження цих взаємозв'язків та співвідношень дало б можливість визначити певні типи вольової організації особистості.

Метою емпіричного дослідження є аналіз структури вольової організації особистості як цілісної системної індивідуально-психологічної характеристики, її зв'язків із цінностями студентів, виділення певних типів вольової організації особистості.

Гіпотези дослідження наступні:

1. Високий рівень розвитку вольової організації особистості пов'язаний з високим рейтингом моральних цінностей.

2. Розвиток окремої вольової властивості залежить від усвідомлення людиною її цінності: чим більше досліджуваний цінує певну якість волі, тим більше вона у нього розвинута.

3. Існують певні типи вольової організації, які характеризуються специфічним співвідношенням у розвитку різних вольових властивостей.

4. Існують значні статеві відмінності у структурі вольової організації особистості.

Виклад основного матеріалу. Було проведено пілотажне дослідження, в якому взяли участь студенти очної магістратури нашого університету, всього 67 чоловік. Проаналізуємо результати опрацювання емпіричного матеріалу за такими методиками:

1. «Методика дослідження вольової організації особистості» [8], яка визначає загальний показник вольової організації досліджуваного і вираженість його окремих вольових властивостей: цілеспрямованості, організованості, рішучості, наполегливості, самовладання, самостійності. Методика також містить шкалу нещирості.

2. Для визначення цінності різних вольових властивостей була розроблена анкета, в якій досліджуваному пропонували оцінити за 12-бальною шкалою важливість для сучасної людини певних властивостей особистості і постаратися при цьому зробити так, щоб одна й та ж оцінка не повторювалася більше трьох разів. За основу списку було взято перелік вольових якостей, наведений В. Іванніковим [2]. Поруч з вольовими властивостями у список також були включені моральні якості і ті, що, на нашу думку, актуальні сьогодні і популярні серед молоді (комунікабельність, життєрадісність, творчість, інтелігентність тощо). Всього 22 властивості, з них 10 традиційно відносять до вольової сфери (див. таблицю 1).

Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою програми STATISTICA 6.0, застосовано методи описової статистики, кореляційного, порівняльного, кластерного і однофакторного дисперсійного аналізу.

Найвищі оцінки отримали такі моральні якості, як відповідальність і чесність – середні по всій групі досліджуваних оцінки цих якостей становлять 10,11 та 9,94 балів, відповідно, при максимальних 12. Третє і четверте місце з мінімальною різницею посідають доброта і цілеспрямованість (9,61 та 9,56 балів). П'яте і шосте місце належить життєрадісності і дисциплінованості (9,34 і 9,31 бали). Далі в ієрархії окремим суцільним блоком розмістяться оцінки десяти властивостей (більшість з яких відносяться до вольової сфери) з мінімальною різницею у балах: працелюбність (8,97), самостійність (8,95), комунікабельність (8,88), рішучість (8,85), інтелігентність (8,69), наполегливість (8,66), витримка, самовладання (8,62), організованість (8,55), сміливість (8,45), терплячість (8,42). За цим блоком з помітним відривом де ініціативність (7,87); майже однакові значення мають оцінки

фізичного розвитку і раціональності (7,58 і 7,57); і замикають ієрархію оцінки співчутливості (7,12), творчості (6,95) та емоційності (6,34).

Показники описової статистики засвідчили, що найменше розбіжностей в оцінках відповідальності: найменша дисперсія значень, велика частота моди (27% респондентів оцінили цю якість в 12 балів), та її мінімальні оцінки не опускалися нижче 6 балів. Оцінки доброти також не опускалися нижче 6 балів, і 27% респондентів оцінили цю якість в 10 балів. 24% респондентів оцінили життєрадісність в 12 балів. Велика частота моди також характеризує оцінки чесності і дисциплінованості: чверть респондентів оцінили чесність в 12 балів, а дисциплінованість в 10 балів; разом з тим для дисциплінованості характерна найбільша дисперсія значень.

Найбільша частота моди характеризує оцінки раціональності – 28% досліджуваних оцінили її у 7 балів. Властивості, оцінки яких опустилися до 1 балу, такі: співчутливість, інтелігентність, творчість, емоційність, дисциплінованість (наводяться у порядку зростання дисперсії значень).

Отже, «надійними» аутсайдерами рейтингу є творчість, емоційність та співчутливість, а лідерами – відповідальність, чесність, доброта і цілеспрямованість. Вольові властивості студенти в цілому оцінюють належним чином, перевага віддається системним складним якостям волі.

Відмінності в оцінках хлопців і дівчат подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Ієрархії оцінок властивостей особистості (порівняння середніх значень оцінок у групі дівчат і хлопців).

Дівчата (n=36)			Хлопці (n=31)		
Місце	Властивості	Бал	Місце	Властивості	Бал
I	Чесність	9,92	I	Відповідальність	10,39
II	Відповідальність	9,89	II	Чесність	9,96
III	Доброта	9,67	III	Дисциплінованість	9,81
IV	Цілеспрямованість	9,61	IV	Доброта	9,55
V	Життєрадісність	9,42	V	Цілеспрямованість	9,50
VI	Самостійність	9,31	VI	Життєрадісність	9,27
VII	Працелюбність	8,92	VII	Рішучість	9,23
VIII	Дисциплінованість	8,89	VIII	Інтелігентність	9,19
IX	Комунікабельність	8,86	IX	Наполегливість	9,07

X	Організованість	8,67	X	Працелюбність	9,03
XI	Витримка, самовладання	8,64	XI	Комунікабельність	8,90
XII	Терплячість	8,56	XII	Сміливість	8,77
XIII	Рішучість	8,53	XIII	Витримка, самовладання	8,61
XIV	Наполегливість	8,31	XIV	Самостійність	8,54
XV	Інтелігентність	8,25	XV	Організованість	8,42
XVI	Сміливість	8,17	XVI	Фізичний розвиток	8,35
XVII	Ініціативність	7,78	XVII	Терплячість	8,26
XVIII	Раціональність	7,36	XVIII	Ініціативність	8,00
XIX	Співчутливість	7,17	XIX	Раціональність	7,81
XX	Творчість	7,167	XX	Співчутливість	7,06
XXI	Фізичний розвиток	6,92	XXI	Емоційність	6,90
XXII	Емоційність	5,86	XXII	Творчість	6,71

Перше, що звертає на себе увагу при порівнянні середніх значень, це те, що «коридор» оцінювання хлопців вищий (6,71 ÷ 10,39), ніж у дівчат (5,86 ÷ 9,92); апріорі припускалася зворотна картина.

Хлопці вище, ніж дівчата оцінюють відповідальність і більшість вольових якостей (дисциплінованість, наполегливість, сміливість, рішучість), у них також вищі оцінки раціональності, ніж властивості особистості. Дівчата вище оцінюють самостійність, творчість, терплячість.

Найбільші розбіжності в оцінках фізичного розвитку: хлопці надають йому більшого значення (t -критерій Стьюдента = - 2,45 при $p < 0,05$). Несподіваним результатом є те, що оцінки інтелігентності та емоційності також значно вищі у хлопців: $t = -1,73$ при $p < 0,09$ та $t = -1,69$ при $p < 0,10$, відповідно.

Відмінності в оцінках інших властивостей особистості мінімальні. Отже, наведені ієрархії в цілому повторюють одна одну, разом з тим «чоловіча структура» дещо «підсилена» блоком оцінок основних вольових властивостей, відповідальності, фізичного розвитку і ... інтелігентністю та емоційністю. Це дуже цікавий результат, який потребує окремого розгляду.

Середні значення показників шкал методики вольової організації особистості становлять (max 24 бали): «наполегливість» – 14,75 балів (при найбільшій дисперсії), «самостійність» – 14,01 (при найменшій дисперсії), «організованість» і «рішучість» – по

13,66, «самовладання» – 13,39, «цілеспрямованість» – 12,75; шкала нещирості відповідей – 11,22 бали.

Перевірка за t-критерієм Стьюдента засвідчила такі статистично значущі статеві відмінності для рівня значущості $p < 0,05$: у дівчат вищий результат по шкалах цілеспрямованості і самостійності ($t = 2,14$ і $t = 2,11$ відповідно), у хлопців – по шкалі самовладання ($t = -2,06$). Частково це відповідає співвідношенню оцінок цих якостей (див. таблицю 1): цілеспрямованість і самостійність оцінюється вище дівчатами, щоправда відмінності статистично незначущі.

Проаналізуємо результати кореляційного аналізу (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляцій показників шкал методики вольової організації особистості з оцінками властивостей для рівня значущості $p < 0,05$ (жирним виділено кореляції для $p < 0,01$).

Оцінки властивостей	Шкали методики						
	Ціле-спрам.	Організо-ваність	Рішу-чість	Наполег-ливість	Самовла-даня	Самостій-ність	Загальна шкала
Раціональність	–	–	–	–	–	0,26	–
Сміливість	–	–	0,26	0,29	0,26	–	0,29
Організованість	–	–	–	–	–	0,25	0,28
Творчість	–	–	0,28	0,37	0,45	0,33	0,46
Емоційність	-0,25	–	–	–	–	–	–
Співчутливість	–	–	–	–	-0,25	–	–
Фізичний розв.	–	–	–	0,40	–	–	–
Рішучість	0,27	–	0,32	0,27	0,31	–	0,36
Наполегливість	–	–	–	0,27	–	–	–
Ініціативність	–	–	0,30	0,24	0,31	–	0,38
Працелюбність	–	–	–	0,41	–	–	–
Самостійність	–	–	–	0,26	–	–	–

У кореляційну таблицю не потрапили оцінки майже половини властивостей. Зокрема, не виявлено статистично значущих кореляцій жодної шкали тесту вольової організації особистості з оцінками таких вольових якостей як дисциплінованість, цілеспрямованість, терплячість, витримка і самовладання. Не виявле-

но кореляцій шкал тесту з оцінками тих моральних якостей, які найбільше цінуються респондентами: відповідальності, чесності, доброти. Немає також кореляцій з оцінками життєрадісності, комунікабельності та інтелігентності. Всі ці якості оцінюються студентами незалежно від рівня їхнього вольового розвитку.

«Лідером» кореляційних зв'язків є наполегливість. У класифікаціях багатьох авторів наполегливість належить до ключових якостей волі. В. Селіванов визначає наполегливість як «уміння постійно і тривало переслідувати мету, не знижуючи енергії у боротьбі з труднощами» [7, с.16]. Наполегливість він відносить до найбільш типових проявів волі людини, основною ознакою наполегливості є тривалість прояву вольових зусиль [7, с.137].

В. Калін наполегливість, як і ряд інших властивостей (дисциплінованість, самостійність, цілеспрямованість, ініціативність, організованість), відносить до системних якостей волі, які містять функціональні прояви не тільки вольової сфери, а й інших сторін психіки: «У прояві наполегливості має місце виражена зосередженість психіки на об'єкті, свідомість спрямована на предметний план діяльності, що має чітку життєву значущість. У поведінці людини виявляється емоційна «прив'язаність» до мети діяльності. Мобілізація ресурсів відбувається з широким використанням механізму емоцій» [4, с. 42]. На основі цього вчений робить висновок про те, що наполегливість є емоційно-вольовою якістю, в якій емоційні та вольові компоненти на різних етапах діяльності можуть бути по-різному представлені.

Є. Ільїн визначає наполегливість як систематичний прояв сили волі для реалізації довготривалої мотиваційної установки, як прагнення людини досягнути віддалену у часі мету, незважаючи на перешкоди і труднощі, що виникають [3, с.185]. Вчений розмежовує поняття наполегливості та упертості (*рос.* – «упорство», а не «упрямство»), які часто ототожнюють у вітчизняній і зарубіжній психології: в основі упертості лежить бажання досягти мети «тут і тепер», а наполегливості – мети, що віддалена у часі. На його думку, прояв наполегливості залежить від упевненості людини у досягненні мети, від мотивації досягнення успіху, рівня домагань та наявності вольових установок на подолання труднощів. Наполегливість разом з упертістю та терплячістю Є. Ільїн відносить до якостей волі, які характеризують цілеспрямованість.

Відмінність наполегливості від інших подібних проявів волі ілюструє приклад, наведений С. Рубінштейном: «Деякі люди вносять відразу великий натиск у свої дії, проте швидко «видихаються»; вони здатні лише на короткий наскок і дуже швидко

здають. Цінність такої енергії, яка уміє брати перешкоди лише з нальоту, і падає, коли зустрічає протидію, що вимагає тривалих зусиль, невелика ... Наполегливість виявляється у неослабності енергії протягом тривалого періоду, незважаючи на труднощі і перешкоди» [6, с. 607].

Отже, наполегливість є складною особистісною властивістю, у структуру якої входять різні здатності людини: мотиваційні, емоційні, енергетичні, «власне» вольові, тобто ті, що безпосередньо пов'язані з докладанням вольових зусиль. Це пояснює кореляцію шкали наполегливості з оцінками багатьох вольових властивостей. Проте найвищі кореляції наполегливості з оцінками працелюбності та фізичного розвитку (це єдина зі всіх шкал тесту вольової організації особистості, яка корелює з оцінками цих властивостей). На нашу думку, працелюбність є необхідною складовою саме наполегливості, а не упертості, оскільки лише працелюбність може забезпечити людині систематичні тривалі дії, а фізичний розвиток допоможе «не ослабнути» її енергії на шляху до важкодосяжної і віддаленої у часі мети.

Несподівані кореляції багатьох шкал тесту спостерігаємо з оцінками творчості. Найвищі коефіцієнти у кореляційній матриці – між творчістю і загальною шкалою ($r=0,46$) та самовладанням ($r=0,45$). Який психологічний механізм може поєднувати силу волі людини, її самовладання, наполегливість і рішучість із творчістю?

Самовладання В. Селіванов визначав як здатність у будь-якій ситуації володіти собою, контролювати свою поведінку. Основою формування самовладання виступає витримка [7, с.138]. Є. Ільїн вважає самовладання збірною характеристикою вольової поведінки, яка містить у собі витримку, сміливість і частково рішучість, тобто ті вольові властивості, що пов'язані з придушенням негативних емоцій, небажаних спонук [3, с.187].

Досить часто самовладання ототожнюється із витримкою. Витримку визначають як здатність вольовим зусиллям швидко загальмовувати (уповільнювати, ослабляти) надмірну активність психіки, стримувати і придушувати непотрібні у даний момент почуття, думки і звички [4, с.39]. Може тому самовладання від'ємно корелює з оцінкою співчутливості ($r=-0,25$)?

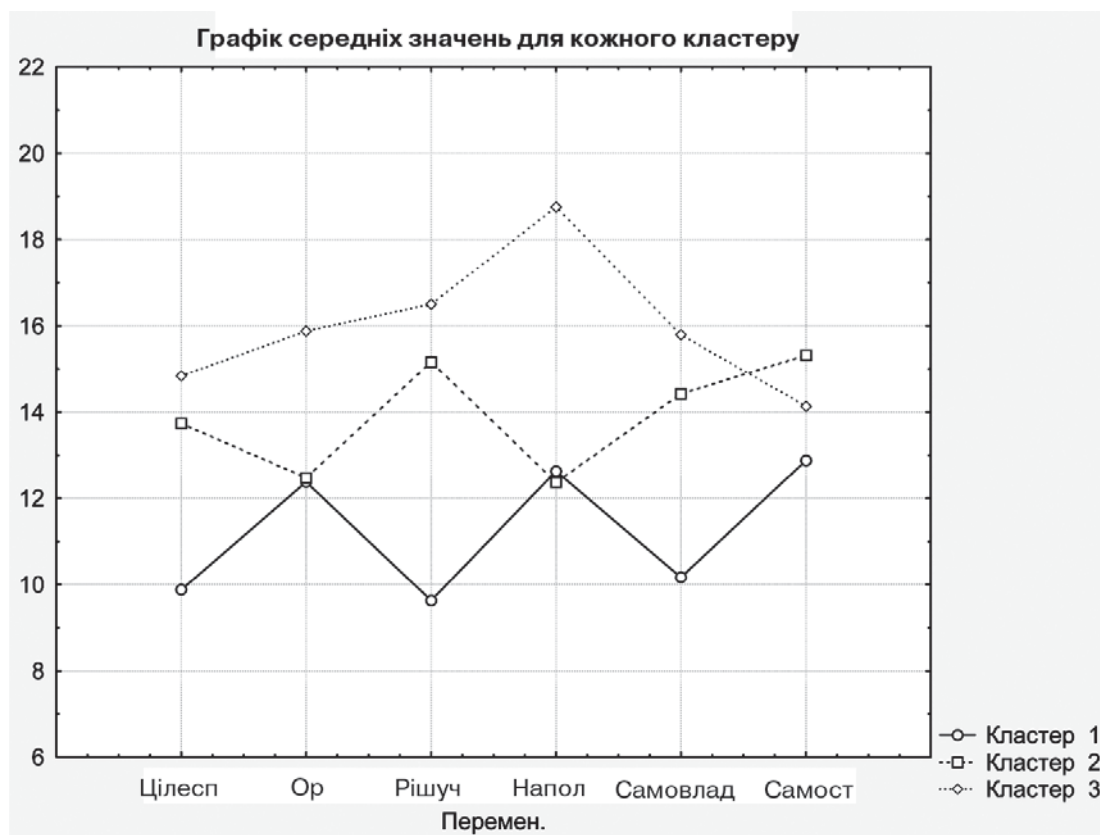
У самовладанні виявляється здатність людини відмовитися від чогось важливого, піднятися над своїми емоціями, переживаннями, бажаннями, це – уособлення гальмівної функції волі. Разом з тим виявлено кореляції шкали самовладання з оцінками властивостей, які виражають спонукальну функцію поведінки людини – ініціативність (0,31) та творчість (0,45).

Природнішими виглядають кореляції самовладання з оцінками сміливості (0,26) та рішучості (0,31), а також кореляції з оцінками тих же властивостей тестової шкали рішучості (0,26; 0,32). Сміливість разом із самовладанням В. Калін відносив до базальних якостей волі, прояв яких безпосередньо пов'язаний із здійсненням вольового зусилля. Рішучість і сміливість у класифікації А. Пуні [5] утворюють пару як вольові властивості, які найтісніше пов'язані між собою.

Кореляції тестової шкали самостійності з оцінками організованості (0,26), раціональності (0,25) і творчості (0,33) відповідають суті цієї складної морально-вольової (за Є. Ільїним) якості.

Несподіваним результатом є те, що цілеспрямованість має тільки дві кореляції. Багато авторів цілеспрямованість визначають системотвірною якістю волі, і у цьому дослідженні вона повинна були мати, напевно, найбільше кореляцій, але цю функцію «виконала» за неї наполегливість.

Кластерний аналіз із застосуванням дендограми ієрархічної класифікації і методом К-середніх дав можливість виділити три кластери досліджуваних (див. рис. 1).

Рис. 1. Графіки середніх значень для трьох кластерів досліджуваних за методикою вольової організації особистості

– перший кластер – «Невольові» – становлять 36% досліджуваних (переважають дівчата), він характеризується найнижчими показниками за шкалами рішучості, самовладання, цілеспрямованості і середніми показниками за іншими шкалами;

– другий кластер – «Самостійні і рішучі» – становлять 28% досліджуваних (переважають хлопці), цей кластер є дзеркальним відображенням першого: при тому ж рівні організованості і наполегливості показники цілеспрямованості, рішучості та самовладання різко піднімають в гору.;

– третій кластер – «Вольові і наполегливі» – становлять 36% досліджуваних (переважають дівчата), найвищі показники за усіма шкалами (окрім самостійності) з «піком» по наполегливості.

Найменші розбіжності між кластерами за шкалою самостійності – у всіх вона знаходиться на середньому рівні.

Однофакторний дисперсійний аналіз і перевірка за критерієм Шеффе засвідчили статистично значущі міжкластерні відмінності в оцінках лише двох особистісних властивостей: «Вольові і наполегливі» значно вище оцінюють творчість, ніж «Невольові» (критерій Шеффе становить 0,015 для $p < 0,05$), а «Самостійні і рішучі», порівняно з «Невольовими», вище оцінюють рішучість (0,046 для $p < 0,05$).

Висновки. Проведене дослідження уможливило наступні висновки. У рейтингу особистісних властивостей переважають моральні якості. Оцінки моральних якостей, дані студентами, не залежать від рівня вольового розвитку особистості (тобто перша гіпотеза не підтвердилася).

Виявлена стійка тенденція: чим вищий рівень вольової організації особистості досліджуваного і деяких його вольових якостей (самовладання, наполегливості та самостійності), тим більше він цінує творчість – властивість, яка у рейтингу цінностей посіла передостаннє місце (а у чоловічій підгрупі – останнє).

Друга гіпотеза підтвердилася частково: залежність розвитку у людини певної вольової якості від усвідомлення її важливості виявлена лише для двох властивостей – рішучості і наполегливості. У цілому, чим вищий рівень вольової організації особистості, тим вище досліджуваний оцінює ряд вольових якостей (рішучість, ініціативність, сміливість, організованість).

Дослідження засвідчило статеві відмінності: перевагу чоловіків у розвитку самовладання (базальна якість волі), перевагу жінок у розвитку цілеспрямованості і самостійності (системні якості волі).

За допомогою кластерного аналізу виділено три групи досліджуваних, які відрізняються за структурою вольової організації особистості. Цей аспект проблеми потребує більш глибокого вивчення. Завданням наступного дослідження повинен бути пошук всіх можливих варіантів поєднання різних вольових властивостей у загальній структурі особистості.

Список використаних джерел

1. Иванников В. А. Психологические механизмы волевой регуляции / В. А. Иванников. – М.: МГУ, 1991. – 142 с.
2. Иванников В. А. Структура волевых качеств по данным самооценки / В. А. Иванников, Е. В. Эйдман // Психологический журнал. – 1990. – № 3. – С. 39 – 49.
3. Ильин Е. П. Психология воли. 2-е изд. /Е. П. Ильин. – СПб: Питер, 2011. – 368 с.
4. Калинин В. К. Психология воли: сборник научных трудов / В. К. Калинин. – Симферополь, 2011. – 208 с.
5. Пуни А. Ц. Психологические основы волевой подготовки в спорте / А. Ц. Пуни. – М.: Физкультура и спорт, 1977. – 96 с.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб: Питер, 1999. – 720 с.
7. Селиванов В. И. Избранные психологические произведения: воля, её развитие и воспитание / В. И. Селиванов. – Рязань: Изд. Рязанского гос. пед. института, 1992. – 572 с.
8. Твоя профессиональная карьера: учебник / Под ред. С.Н. Чистяковой, Т. И. Шалавиной. – М.: Просвещение, 2000. – 191с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Ivannikov V. A. Psihologicheskie mehanizmy volevoj reguljacji / V. A. Ivannikov. – М.:MGU, 1991. – 142 s.
2. Ivannikov I. A. Struktura volevyh kachestv po dannym samoocenki / V. A. Ivannikov, E. V. Jejdman // Psihologicheskij zhurnal. – 1990. – №3. S. 39-49.
3. Il'in E. P. Psihologija voli. 2-e izd. / E. P. Il'in. – SPb: Piter, 2011. – 368 s.
4. Kalin V. K. Psihologija voli: sbornik nauchnyh trudov / V.K. Kalin. – Simferopol', 2011. – 208 s.
5. Puni A. C. Psihologicheskie osnovy volevoj podgotovki v sporte / A. C. Puni. – М.: Fizkul'tura i sport, 1977. – 96s.
6. Rubinshtejn S. L. Osnovy obshhej psihologii / S. L. Rubinshtejn. – SPb: Piter, 1999. – 720 s.

7. Selivanov V. I. Izbrannye psihologicheskie proizvedenija: volja, ejo razvitie i vospitanie / V. S. Selivanov. – Rjazan': Izd. Rjazanskogo gos. ped. instituta, 1992. – 572 s.
8. Tvoja professional'naja kar'era: uchebnik /Pod red. S. N. Chistjakovoj, T. I. Shalavinoj. – M.: Prosveshhenie, 2000. – 191 s.

K.M. Shamljan. Distinctive features of students' volitional personality organization. The results of empirical research of students' volitional sphere are presented in the article. Volitional organization of a personality is examined as a system of proof volitional qualities. The aim of this study was to analyze the structure of volitional organization of a personality, its connections with the values of students and to define the distinctive features of students' volitional personality organization. There have been got statistically important interrelations between the indices of students' volitional development and their evaluations of human volitional and other qualities: the higher level of volitional personality organization of those under study, the higher they assess the role of some volitional qualities (determination, initiativeness, boldness, good organization) and creation.

The first places in the hierarchy of evaluations of human qualities have moral qualities (responsibility, honesty, kindness) and purposefulness. However, the indices of volitional development of students do not correlate with evaluations of these qualities.

There have been selected three groups of students which differ by the structure of volitional sphere: «volitional and persistent», «independent and determination», «unvolitional».

Statistical processing of empirical data was made using methods of descriptive statistics, correlation, one-factor dispersion, comparative, cluster analysis.

Key words: volitional organization of a personality, volitional development, volitional quality, evaluation of quality, persistence, self-composure, base qualities of will, system qualities of will.

Отримано: 16.01.2014 р.